

The Socio-Economic Structure of Rural Iran. An analysis of the agrarian social formation in rural areas of Iran.

Hamid Momeni, March, 1980

طرح بررسی ساخت اقتصادی - اجتماعی روستا

حمید مؤمنی

قبل از هر چیز باید موقعیت جغرافیایی، جمعیت، ساخت کلی اقتصادی و سایر مسایل عمومی روستا را مشخص ساخت سپس در سه زمینه‌ی زیر به تحقیق پرداخت.

الف - بررسی ساخت اقتصادی روستا

اساس اقتصاد روستاهای ایران عموماً کشاورزی است که دامداری هم وابسته به آن است ولی در بعضی از روستاهای استان کرمان و غیره صنعت دستی قالبیافی به صورت اساس اقتصاد روستا درآمده است. این موضوع قبل از هر چیز باید در بررسی یک روستا روشن گردد. در بعضی از روستاها بجز کشاورزی و دامداری و صنایع دستی خانگی هیچ رشته اقتصادی دیگری نیست. اما در برخی روستاهای دیگر یک یا چند دکاندار فروشنده آسیاب برنجکوبی، شرکت تعاونی و غیره نیز وجود دارد که باید در تحقیق روستا وجود یا عدم وجود آنها و در صورت وجود، نوع و میزان فعالیتشان روشن شود.

این دکانداران اغلب غارتگران زالو صفتی هستند که با سلفخری، نسبه فروشی و رباخواری خون روستائیان را می‌مکند.

به هر حال اقتصاد روستا باید در سه بخش مطالعه شود:

1- کشاورزی (البته دامداری هم جزء آنست)

2- صنعت

3- بازرگانی

1- کشاورزی

برای مطالعه کشاورزی روستا نخست باید وسایل تولید کشاورزی را مطالعه کنیم.

1- زمین روستا چگونه است. باغ است یا کشتزار و چه محصولاتی در آن می‌کارند و مقدار این زمین چقدر است و مال کیست.

2- آب روستا از کجا تأمین می‌شود، چشمه است یا قنات است و یا چاه عمیق و نیمه عمیق و غیره، چند تلمبه آب دارد آیا این آبها روی هم می‌ریزند یا نه، این آبها مزرعه و باغ چه کسی را آبیاری می‌کنند و چقدر.

3- ابزار تولید روستا چیست؟ گاو آهن است یا تراکتور و کمباین و غیره و متعلق به کیست.

4- دامهای روستا و اینکه متعلق به کیست.

حال باید برای مطالعه روابط تولید زندگی اقتصادی روستائیان را تحت چند دسته:

1- مالکان و مزرعه‌داران کارفرما

2- دهقان‌های زمیندار

3- خوش نشینان (دهقانان بی‌زمین)

مورد مطالعه قرار داد و روشن ساخت که تعداد افراد هر قشر چقدر است، کارشان چیست و درآمدشان چگونه است و چگونه استثمار می‌شوند و تضادشان با کیست. در این قسمت باید راجع به دامداری هر یک از اقشار و اینکه چقدر از درآمدشان از این راه تأمین می‌شود و نیز راجع به نوع صنایع خانگی و درآمد اقشار یاد شده از صنایع خانگی هم تحقیق کرد.

2- بخش صنعت

صنعت روستا صنعت دستی است و این صنعت دستی اگر مانند گلیم‌بافی و نخ ریزی خانگی و غیره زیاد مهم نباشد لزومی به بررسی مستقل ندارد و همان اشاره‌ای که در بخش قبل، هنگام مطالعه زندگی اقشار روستائیان به آن کردیم کافی است. اما در صورتی که مانند قالی‌بافی زیاد اهمیت داشته باشد و بخش مهمی از درآمدها را تشکیل دهد در این صورت باید بیشتر به آن پرداخت. درباره مسائلی مانند مالکان، دارهای قالی طرز کار و شکل مزدببری، کارمزدی، روزمزدی، کار برای خود، و غیره تحقیق نمود و طرق تقسیم درآمد تولید را مشخص نمود.

3- بخش بازرگانی و امور مالی

بخش بازرگانی روستا معمولاً تشکیل می‌شود از یک یا چند دکاندار که هم تمام اجناس مورد لزوم روستائیان را می‌فروشند و هم محصولات کشاورزی دامداری و صنایع دستی خانگی آنها را می‌خرند و هم رباخوارند. باید در بررسی بخش بازرگانی رابطه این دکانداران با مردم و نوع فعالیتشان که به خوبی از طریق مردم روستا قابل تحقیق است، روشن شود. علاوه بر دکانداران در برخی از روستاها آسیاب برنجکوبی و غیره نیز وجود دارد که باید راجع به کار و فعالیت اقتصادی آنان نیز تحقیق شود. (علاوه بر دکانداران، در برخی از روستاها، آسیاب برنجکوبی و غیره نیز وجود دارد که باید راجع به کار و فعالیت اقتصادی آنان نیز تحقیق شود) بخش فعالیت‌های شرکت تعاونی نیز مربوط به این بخش است. شرکتهای تعاونی هم وام می‌دهند و هم فروشنده کالاهای مورد لزوم روستائیان هستند باید در هر دو این موارد تحقیق شود. لازم به یادآوری است که معمولاً هر چند روستا دارای یک شرکت تعاونی است که در یکی از روستاهای بزرگتر واقع می‌باشد باید به این موضوع توجه نمود.

ب - بررسی مسایل روستا

پس از اینکه ساخت اقتصادی روستا در حدی که مورد نیاز و مطابق با سطح تحقیق ماست روشن شد، آنگاه به بررسی اجتماعی می‌پردازیم که البته این کار به وقت و کار بیشتری نیاز دارد. ما اینک مسایل اجتماعی و فرهنگی عمومی در روستاهای ایران را به ترتیب نام می‌بریم - پژوهنده می‌تواند بر اساس وقتی که دارد و نیازی که حس می‌کند به ترتیب به بررسی آنها بپردازد. طبعاً بررسی 4 یا 5 مورد نخست ضروری است و بررسی موارد بعد هم در صورت بودن امکان مفید است و ما را به روانشناسی توده‌ها آگاه می‌نماید. اینک آن موارد:

- 1- حمام و مدرسه و احیاناً بهداری روستا
- 2- درباره کدخدای روستا و رابطه او با روستائیان
- 3- خانه انصاف و خانه فرهنگ روستا
- 4- مسجد روستا و رابطه روستائیان با آن
- 5- ملای روستا و رابطه روستائیان با آن
- 6- دعانویس و فالگیر و غیره و رابطه روستائیان با آن
- 7- مامائی، طبابت، سلمانی و غیره در روستا
- 8- مطربهای روستا و رابطه روستائیان با آنها
- 9- مراسم مختلف عقد، عروسی، اعیاد، جشنها، عزاداری‌ها و غیره در روستا

10- آداب و رسوم مختلف که دقت در آنها بیشتر بستگی به سلیقه فرد تحقیق کننده و نوع دقت او و نیز وقتی که می‌تواند به این کار اختصاص بدهد دارد.

11- روابط خانوادگی در روستا.

پ - بررسی مسائل روستا

در این بخش باید بینش اقشار مختلف مردم روستا را نسبت به مسائل مختلف سیاسی که در زیر می‌آید به دست آورد. قبل از هر چیز باید فضای عمومی سیاسی را که بر روستا حاکم است اگر دارای ویژگی‌هایی است شرح داد و اگر اتفاقات ویژه سیاسی در دو سه دهه‌ی اخیر اتفاق افتاده است و بر بینش سیاسی روستائیان اثراتش را به طور مستقیم و غیر مستقیم شرح داد و سپس به بررسی بینش سیاسی مردم پرداخت. در این کار نباید قضاوت یک روستائی را به کل مردم روستا تعمیم داد بلکه نخست باید مردم را به اقشاری که قبلاً به آن اشاره کردیم تقسیم نمود و بعد قضاوت هر قشر را نسبت به مسایلی که در زیر می‌آید مشخص کرد. قضاوت یک خرده مالک با یک کارگر روستا و با یک دکاندار نسبت به مسائل مختلف کاملاً متفاوت است. اینک مسائل مورد تحقیق:

- 1- بینش به اصلاحات ارضی
- 2- بینش نسبت به ادارات و سازمانهای دولتی
- 3- بینش نسبت به ژاندارم به ویژه
- 4- آیا بین دولت و شاه تفاوت و اختلاف قائلند؟
- 5- نسبت به مالک، سرمایه‌داران و یا ثروتمندان ده چه نظری دارند؟
- 6- آیا رابطه‌ی بین ثروتمندان با ادارات دولتی و دولت به طور کلی را چگونه می‌دانند؟
- 7- آیا ویتنام را می‌شناسند و چه نظری نسبت به آن دارند؟
- 8- از فلسطین چه می‌دانند و چه نظری نسبت به آن دارند؟
- 9- از چین و شوروی چه می‌دانند؟
- 10- چه نظری نسبت به آمریکا و انگلیس و فرانسه و غیره دارند؟
- 11- راجع به جنبش دانشجویی چه اطلاعاتی دارند؟
- 12- آیا حزب توده را می‌شناسند؟ نسبت به آن چه نظری دارند؟
- 13- آیا مصدق را می‌شناسند؟ نسبت به او چه نظری دارند؟
- 14- از سازمان‌های نوین انقلابی چه می‌دانند و نظرشان نسبت به آنها چیست؟
- 15- دیگر چه اطلاعات سیاسی ویژه‌ای دارند؟